

**Cultuurhistorische verkenning gemeentelijk beschermd
stadsgezicht Van Eesterenmuseum
opgesteld door Bureau Monumenten & Archeologie, 2006**

Inleiding

Het beoogde beschermd gezicht, ook wel het 'Van Eesteren Museum' genoemd, maakt deel uit van het uitbreidingsplan Tuinstad Slotermeer dat in 1939 werd vastgesteld door de gemeenteraad. Hoewel al eerder deelplannen waren vastgesteld, vormde Tuinstad Slotermeer toch het begin van een nieuw tijdperk. Het was namelijk de eerste woonwijk buiten de Ring(spoor)baan die door de Afdeling Stadsontwikkeling werd ontworpen. Omdat het Grondbedrijf de grond buiten de Ringbaan voor agrarische prijzen had kunnen aankopen, was het mogelijk om in Tuinstad Slotermeer de nieuwe idealen op het gebied van de volkshuisvesting te realiseren. Men streefde naar lagere dichtheden, meer laagbouw, meer groen in de wijk, en open bebouwing. Die idealen hadden de grondslag gevormd van het Algemeen Uitbreidingsplan van Amsterdam dat rond 1930 tot stand was gekomen. Het programma van eisen voor de moderne woonwijk was al enige tijd onderwerp van discussie onder architecten en stedenbouwkundigen. In internationaal verband waren verschillende organisaties actief, zoals de International Federation for Housing and Town Planning en de Internationale Congressen voor het Nieuwe Bouwen (CIAM), die zich bezig hielden met de problemen van de massawoningbouw. In Amsterdam speelde de architectenvereniging 'de 8' een belangrijke rol in het debat over de modernisering van de woonwijk. Samen met Rotterdamse collega's van de vereniging 'Opbouw', die ook tot de avantgarde behoorden, stelden de leden van 'de 8' in 1932 een manifest op waarin de grondbeginselen van de nieuwe stedenbouwkundige benadering voor de woonwijk werden vastgelegd. B. Merkelbach en W. van Tijen waren de belangrijkste auteurs en het manifest kreeg de titel: *De organische woonwijk in open bebouwing*.

Met de term *organisch* werd aangeduid dat alle functies in de wijk volledig afgestemd dienden te zijn op het ontstaan van een harmonisch sociaal geheel. Verschillende typen scholen voor diverse leeftijden, sportvoorzieningen en openbaar groen voor de openlucht recreatie, winkels, maatschappelijk werk en kerkelijke infrastructuur, met dit alles diende rekening gehouden te worden, zodat de woonwijk kon voorzien in alle sociale behoeften. De open bebouwing was een nieuwe ontwikkeling in de verkaveling van woonwijken waaraan grote betekenis werd gehecht. Met name de architecten van de avantgarde beschouwden het gesloten bouwblok als een volledig achterhaald stedenbouwkundig gegeven. De oriëntatie van de woningen was niet goed, het gesloten blok werd bij warm en windstil weer een benauwde ruimte omringd door stoffige straten, en de binnenzijde van het geheel bood architectonisch gezien een weinig verheffende aanblik. Het alternatief voor het gesloten bouwblok was strokenbouw: noordzuid gerichte portieketageflats omringd door groen met oostwest georiënteerde woningen.

De bebouwing in het Van Eesteren Museum is zowel stedenbouwkundig als architectonisch representatief voor het experimentele ontwikkelingsstadium van de naoorlogse woonwijk. Het ontwerp is nog voor de oorlog ontwikkeld en begin jaren vijftig in gewijzigde vorm gerealiseerd, als eerste onderdeel van de Westelijke Tuinsteden. Het is in veel opzichten een overgangsvorm tussen vooroorlogse vernieuwingen en latere onderdelen van de Westelijke

Gemeente Amsterdam
Bureau Monumenten & Archeologie

Tuinstiteden als Slotervaart en Osdorp waar de karakteristieke standaardisering van de jaren zestig al zichtbaar wordt. Dit is ook voor de bescherming een belangrijk gegeven. Het Van Eesteren Museum sluit goed aan bij het beschermd gezicht rond de tuindorpen in Amsterdam Noord die met name in de jaren twintig zijn gebouwd. Zo ontstaat langzamerhand een aantal beschermde gezichten die met elkaar een representatief beeld geven van de ontwikkelingen in de Amsterdamse woningbouw.

Ontstaan en ontwikkeling

Het ontwerp dat op 7 juli 1939 met een uitvoerige toelichting in het Gemeentebled werd gepubliceerd, vormt eigenlijk een hoofdstuk in een lange geschiedenis. De eerste schets dateert uit juni 1936 (*afbeelding 1*). De verkaveling was toen nog niet veel meer dan een schema, maar het Van Eesteren Museum is al in hoofdlijnen herkenbaar. De Burgemeester Vening Meineszlaan en de Burgemeester Eliasstraat vormen een groenstrook die als wandelroute naar de Sloterplas voert en tevens een verbinding vormt met Bos en Lommer. Ook het Gerbrandypark stond van begin af aan op de kaart. De Burgemeester De Vlughtlaan, aansluitende op de Bos en Lommerweg en de Hoofdweg werd al wel beschouwd als een belangrijke secundaire verkeersroute en waarschijnlijk ook als winkelstraat maar dit is in de legenda nog niet aangegeven. De bebouwing aan de zuidzijde van de De Vlughtlaan bestaat uit een reeks stroken met vier bouwlagen haaks op de weg, geheel conform de beginselen van *De organische woonwijk in open bebouwing*. De noordzijde kreeg een geheel ander aanzien, hier werd in feite een straatwand gevormd, met korte blokjes, vier lagen hoog, evenwijdig aan de De Vlughtlaan. In de legenda vermeldt men dat het woningen voor de middenstand waren, waarschijnlijk met winkels op de begane grond, maar die worden niet aangegeven. Op een 'voorlopig schetsplan' uit 1937 is de verkaveling nader uitgewerkt (*afbeelding 2*). Men heeft de abstracte reeks stroken met vier bouwlagen aan de zuidzijde van de De Vlughtlaan een meer conventioneel karakter gegeven, met binnentuinen en koppen aan de straatzijde. Het is een plankaart zonder legenda maar gezien de latere ontwikkelingen mag verondersteld worden dat deze kopbebouwing een winkelfunctie werd toegedacht. De blokken met vier bouwlagen aan de noordzijde hebben plaats gemaakt voor strookjes laagbouw evenwijdig aan de as van de weg. Deze wijzigingen geven aan dat nog gezocht werd naar het toekomstige beeld van de Burgemeester De Vlughtlaan. Daarbij speelden waarschijnlijk tal van overwegingen een rol, bij de Afdeling Stadsontwikkeling werd bijvoorbeeld een discussie gevoerd over winkelstraten en winkelpleinen. C. van Eesteren, de hoofdontwerper van de afdeling, was de mening toegedaan dat winkelstraten voor Amsterdam meer passend zijn. Ook de bezonning speelde waarschijnlijk een rol, de blokken met vier bouwlagen aan de noordzijde van de De Vlughtlaan waren bijvoorbeeld niet gunstig voor de achterliggende laagbouwwijk. Tenslotte werd natuurlijk ook nagedacht over het beeld van de De Vlughtlaan. Dit was in 1936 nog erg abstract maar op de plankaart uit 1937 is al aangegeven dat de kruising van de Burgemeester Fockstraat en de Burgemeester De Vlughtlaan ruimtelijk een bijzonder karakter zal krijgen. De twee hoge blokken die Arthur Staal later zou bouwen aan de zuidzijde van de De Vlughtlaan zijn duidelijk bedoeld als accent. De kaart behorende bij het vastgestelde bestemmingsplan van 1939 (*afbeelding 3*) komt in grote lijnen overeen met het 'voorlopig schetsplan' uit 1937. De verkaveling van de laagbouwwijk tussen de Burgemeester Vening Meineszlaan en de Burgemeester De Vlughtlaan is nader uitgewerkt conform een bebouwingswijze die al eerder was toegepast door de Woningdienst in Amsterdam Noord. Deze bestaat uit een stempeltje met drie of vier rijtjes woningen die aan een voetpad zijn gesitueerd, deze staan haaks op een noordzuid gerichte woonstraat met een langere strook woningen. Deze langere stroken zijn na de oorlog uitgevoerd als duplexwoningen. Een opmerkelijke wijziging ten opzichte van 1937 was de

Gemeente Amsterdam
Bureau Monumenten & Archeologie

winkelfunctie die werd toegedacht aan het deel van de Burgemeester Fockstraat ten noorden van de De Vlughtlaan. Ook langs de De Vlughtlaan waren aan beide zijden winkels gedacht, aan de noordzijde in laagbouw. De complexe configuratie van strokenbouw in vier lagen met winkels in de koppen aan de zuidzijde van deze laan is nauwkeurig in kaart gebracht, met legenda die duidelijk maakt wat precies de bedoeling was. De reeks stroken werd aan de straatzijde afgesloten met winkels in laagbouw die aan de achterzijde bevoorraad konden worden via een overbouwd straatje. Bij de hoek met de Burgemeester Fockstraat zijn twee blokken met winkels en drie woonlagen gesitueerd die vrij staan van de achterliggende strokenbouw.

Na de oorlog is het ontwerp van 1939 in gewijzigde vorm uitgevoerd (*afbeelding 4*), maar dit werd niet geregeld met een formele wijziging van het goedgekeurde bestemmingsplan. Klaarblijkelijk beschouwde men de veranderingen in het bebouwingsplan, die tamelijk ingrijpend waren, niet als zo zwaarwichtig dat de lange procedurele weg van het bestemmingsplan andermaal doorlopen moest worden. De verkaveling van de laagbouwwijk, met het stempeltje van de Woningdienst, werd niet gewijzigd, maar de laagbouw met winkels langs de noordzijde van de De Vlughtlaan verdween geheel van de kaart. Deze moest plaats maken voor een reeks portieketageflats in systeembouw, ontworpen door J.F. Berghoef. Hierdoor kreeg het straatbeeld voor de derde keer een totaal ander aanzien. De redenen hiervoor waren waarschijnlijk zowel van praktische als esthetische aard. De systeembouw werd door de Rijksoverheid gestimuleerd met extra premies en dat was natuurlijk aantrekkelijk. Daarnaast kon een verkeerstechnische verbetering doorgevoerd worden door het aantal kruisingen van woonstraten met de De Vlughtlaan sterk te beperken. De systeembouw vormde ook een bijzonder esthetisch element in het straatbeeld. De betonnen gevelelementen, de stalen kozijnen, en de strakke maatvoering gaven deze woningblokken een uitgesproken zakelijk karakter dat contrasteert met de meer traditionele vormentaal van de achterliggende laagbouwwijk. Van Eesteren heeft dit ongetwijfeld beschouwd als een aanwinst.

Ook de bebouwing aan de zuidzijde van de De Vlughtlaan kreeg tenslotte definitief gestalte. De compositie van de reeks stroken met winkels aan de straatzijde was verfijnd door meer variatie te brengen in de lengte van de stroken. Zo ontstond een symmetrische compositie die, hoewel ontworpen door verschillende architecten, beschouwd kan worden als een groot geheel, een superbouwblok, met binnenstraten en binnentuinen, geopend naar de zijde van het park en gesloten aan de noordzijde. De afsluitende bebouwing met winkels langs de De Vlughtlaan bestond uit drie delen, twee hoge blokken met vier woonlagen boven winkels ter weerszijden van de Burgemeester Fockstraat die geflankeerd werden door twee lagere stroken bebouwing. De twee hogere blokken maakten deel uit van een groter architectonisch geheel, ontworpen door Arthur Staal, dat gestalte geeft aan de kruising van de De Vlughtlaan en de Burgemeester Fockstraat. Deze kruising is op bescheiden wijze verwijd tot een pleinachtige ruimte door het bouwblok in de noordoost hoek schuin te plaatsen. Dit verklaart ook de op het eerste gezicht wat merkwaardige situering van de stroken van Berghoef, namelijk om en om evenwijdig aan het schuin geplaatste blok van Staal.

De verschillende ontwerpstadia van het 'Van Eesteren Museum' laten zien dat Van Eesteren lang heeft gezocht naar een evenwichtige compositie. De schets uit 1936 was een eerste confrontatie tussen het programma van eisen en de beginselen van een rationele verkavelingswijze. Dit abstracte beeld veroorzaakte enige onrust in ambtelijke kring, maar het werd in de loop der tijd genuanceerd. De laagbouw met het stempeltje van de woningdienst bood Van Eesteren niet veel vrijheid maar hij slaagde erin om met de bebouwing langs de Burgemeester De Vlughtlaan een stedenbouwkundig plan te maken dat in zijn ruimtelijke complexiteit doet denken aan zijn prijsvraagontwerp voor Unter den Linden in Berlijn dat in

Gemeente Amsterdam
Bureau Monumenten & Archeologie

1925 bekreond werd. Zo is een woonwijk ontstaan die een representatief beeld geeft van de ontwikkelingen in de stedenbouw tussen 1920 en 1950. Het streven naar eengezinswoningen in een groene omgeving, dat voor de Woningdienst van primaire betekenis was, sluit bijna naadloos aan op een meer stedelijke visie, met gestapelde bouw en winkels langs een hoofdstraat.

Met het opspuiten van de bouwgrond voor het Van Eesteren Museum werd een aanvang gemaakt in maart 1949. Het Museum valt vrijwel exact samen met Buurt A, het eerste deel van Tuinstad Slotermeer dat gerealiseerd werd. Alleen de vijf strookjes middenstandswoningen tussen de Vening Meineszlaan en het Arthur Meerwaldtpad vallen binnen het Museum maar buiten Buurt A. Op 1 december 1951 werd de grond bouwrijp verklaard en kon de eerste paal geslagen worden op de hoek van de Prof. Oranjestraat en de Wolter Brandligtstraat. Op 1 september 1952 kwamen de eerste eengezinswoningen gereed, aan de Harry Koningsbergerstraat. Op een luchtfoto uit juni 1952 is te zien dat ook de bebouwing langs de Burgemeester De Vlughtlaan al in een gevorderd stadium verkeerde.

Bebouwingskarakter

Zoals blijkt uit de beschrijving van het stedenbouwkundig ontwerp bestaat het Museum voor een deel uit eengezinswoningen en voor een deel uit gestapelde bouw. De gestapelde bouw is geconcentreerd langs de Burgemeester De Vlughtlaan. De Afdeling Stadsontwikkeling hanteerde het principe dat eengezinswoningen en gestapelde bouw niet gemengd kunnen worden. Langs de Vening Meineszlaan en de Harry Koningsbergerstraat zijn een aantal middenstandswoningen gebouwd die zich architectonisch duidelijk onderscheiden van de massawoningbouw. In de noordwest hoek van het Museum is een bijzonder complex bejaardenwoningen gesitueerd, ontworpen door Aldo van Eyck en Jan Rietveld. Buurt A telde twee scholen voor lager onderwijs en een kleuterschool. De kleuterschool aan de Harry Koningsbergerstraat verkeert nog vrijwel in originele staat. De Slotermeerschool, aan de Burgemeester Fockstraat, is deels met hedendaagse materialen gerenoveerd, maar verkeert voor het overige in redelijk gave staat. De lagere school in de zuidwest hoek van Buurt A, aan de Burgemeester Eliasstraat, is ingrijpend verbouwd.

De architectuur van de duplexwoningen en de eengezinshuizen waarmee het stempeltje van de Woningdienst is bebouwd, heeft een traditioneel karakter, met muren van metselwerk en zadeldaken die belegd zijn met pannen. De kozijnen met dubbel glas hebben het beeld van deze architectuur geen goed gedaan. De architectonische kwaliteit van de systeembouw van Berghoef aan de noordzijde van de Burgemeester De Vlughtlaan is in het bovenstaande reeds genoemd. Een aantal blokken verkeert nog in originele of vrijwel originele staat, enkele andere blokken zijn ingrijpend gerenoveerd. Hierdoor is de architectonische eenheid van de reeks deels verloren gegaan, maar de bijzondere stedenbouwkundige structuur is nog duidelijk herkenbaar. Het grote stedenbouwkundige ensemble aan de zuidzijde van de De Vlughtlaan is door verschillende architecten met uiteenlopende architectuuropvattingen gebouwd. Het is dus nooit een architectonische eenheid geweest, zoals de Sloterhof, maar er is wel een bijzonder architectonisch ensemble ontstaan. Ook hier zijn enkele blokken ingrijpend gerenoveerd, maar de stedenbouwkundige gedachte die ten grondslag heeft gelegen aan het geheel is nog duidelijk herkenbaar. Het door Arthur Staal ontworpen winkelplein op de hoek van de De Vlughtlaan en de Burgemeester Fockstraat vormt een ensemble dat in de lange doorgaande verkeersstraat een rustpunt biedt voor de ruimtelijke beleving van de voetganger. Zoals uit de planontwikkeling blijkt, heeft Van Eesteren beide zijden van de De Vlughtlaan altijd als een eenheid beschouwd. Men zou zelfs kunnen zeggen dat Buurt A, het Van Eesteren Museum, een uiterst evenwichtige eenheid vormt van verschillende ruimtelijke eenheden. Het superblok aan de zuidzijde van de De Vlughtlaan heeft een uitgesproken

Gemeente Amsterdam
Bureau Monumenten & Archeologie

stedelijk karakter, met het Gerbrandypark als bijpassend grootstedelijk groen, terwijl de open reeks stroken van Berghoef aan de noordzijde de overgang vormt naar de kleinschalige stedelijke ruimte rond de stempeltjes laagbouw die nog aan een tuindorp doet denken. Het bijzondere complex bejaardenwoningen en de blokjes middenstandswoningen langs de groenzone die de buurt ten noorden van de De Vlughtlaan omsluit, hebben bijna het karakter van een villawijk. Met name het profiel van de Burgemeester Vening Meineszlaan vormt een stedenbouwkundige bezienswaardigheid. Het deel tussen de Ringbaan en de Burgemeester Fockstraat loopt evenwijdig aan een groenstrook die aan de zuidzijde begrensd wordt door kleine maar tamelijk hoge blokjes woningen. Ten westen van de Burgemeester Fockstraat krijgt het profiel een ander karakter: de bebouwing is naar de straat geschoven en heeft een meer horizontaal karakter, de groenstrook met het Arthur Meerwaldtpad ligt achter deze bebouwing maar is goed zichtbaar tussen de strookjes woningen door. Het geheel wordt gecompleteerd door een monumentale laanbeplanting.

Nadere typering van de te beschermen waarden

Het beoogde beschermd gezicht vormt een onverbrekkelijk stedenbouwkundig geheel. Het is opgebouwd uit verschillende eenheden die elk een karakteristieke ruimtelijk kwaliteit hebben. De basis van dit geheel wordt gevormd door het verkavelingsplan dat in 1952 is gepubliceerd door het Gemeentebestuur van Amsterdam in de brochure Tuinstad Slotermeer (zie afbeelding 4). Elke wijziging in dit ontwerp zal afbreuk doen aan de historische waarde van het Van Eesteren Museum. Dit verkavelingsplan heeft driedimensionaal gestalte gekregen in straatprofielen en aanpalende bouwwerken. Het architectonische beeld van vrijwel alle bouwwerken is verstoord door renovaties, maar de oorspronkelijke bebouwing is nergens gesloopt. Het zou nog mogelijk zijn om het beeld van Buurt A uit de jaren vijftig te herstellen, het Museum zou daardoor op de lange termijn een internationale bezienswaardigheid kunnen worden. Een gaaf stadsbeeld, en daar gaat het om in een beschermd gezicht, veronderstelt een eenheid tussen de verschillende schalen. De grote schaal van het verkavelingsplan, dat uitsluitend rooilijnen en bebouwingshoogten aangeeft, gaat gaandeweg over in de detaillering van een bouwwerk. Dat geldt niet alleen voor de grachtengordel maar ook voor het Van Eesteren Museum.

De straatprofielen vormen de overgang tussen stedenbouw en architectuur. De stedeling oriënteert zich eerst op een buurt, met een bus- of tramlijn in die richting, vervolgens op een straat, en tenslotte komt ook het architectonische detail in beeld. De oorspronkelijke profielen in het Van Eesteren Museum zijn redelijk goed behouden gebleven. Wel is de oorspronkelijke bestrating van gebakken klinkers vervangen door ander materiaal. Ook de parkeerhavens in de woonstraten kwamen in het oorspronkelijke profiel niet voor. De parkeerdruk in het Museum is buitensporig groot omdat langparkeerders hier nog altijd gratis kunnen parkeren. De boombeplanting in de straten is vrijwel overal behouden gebleven, het verdient aanbeveling om de nodige zorg te besteden aan deze bomen. Het profiel van de groenzone langs de Vening Meineszlaan, het Arthur Meerwaldtpad en de Burgemeester Eliasstraat kan zonder meer als zeer bijzonder worden aangeduid en is van groot belang voor de historische waarde van het beschermd gezicht. De forse boombeplanting vormt een essentieel onderdeel van dit profiel. Het Gerbrandypark was bedoeld als groene buffer tussen het noordelijk deel van Tuinstad Slotermeer met de De Vlughtlaan als centrale verkeersroute, en het zuidelijk deel waarin de Burgemeester Roëllstraat domineert. De inrichting van het park is sober en beklemtoont de lengte-as, evenwijdig aan de lange zichtlijn over de Van Tienhovengracht.

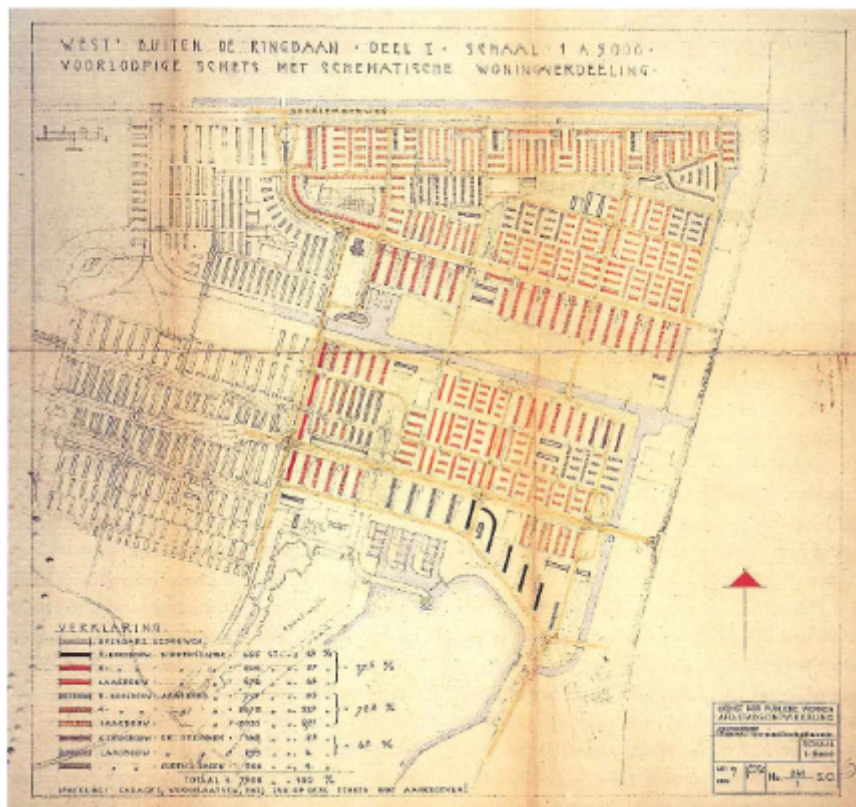
Conclusie

Gemeente Amsterdam
Bureau Monumenten & Archeologie

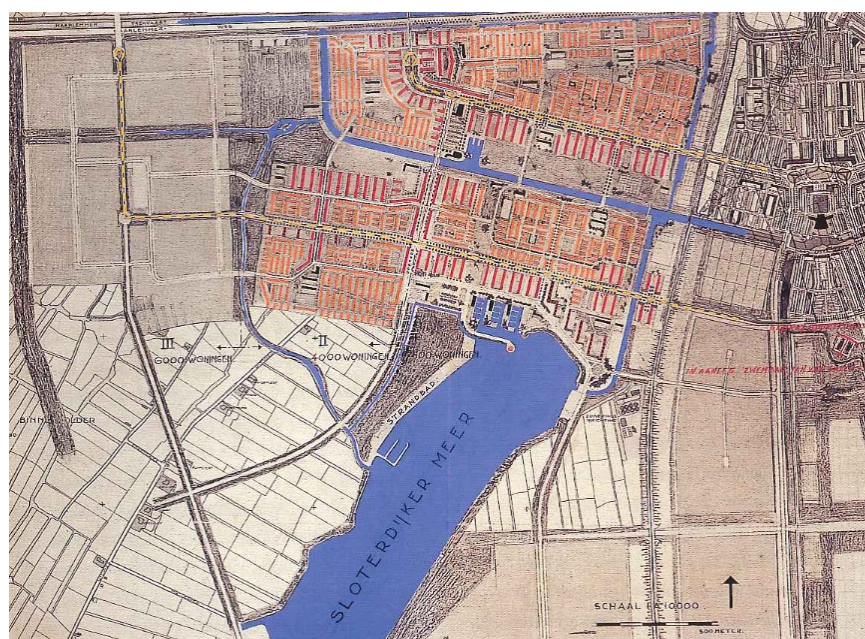
Resumerende kan gesteld worden dat het beschermd gezicht een goed beeld geeft van de stedenbouwkundige ontwikkelingen tussen 1920 en 1950. De uitgebalanceerde opbouw van het geheel, omringd door een ruim gedimensioneerde groenzone, is karakteristiek voor het functionalisme dat in die periode toonaangevend was. De Afdeling Stadsontwikkeling heeft een ontwerp gemaakt waarin de beginselen van *De organische woonwijk in open bebouwing* volledig tot uitdrukking komen. Scholen en winkels zijn zorgvuldig en overeenkomstig programmatische eisen gesitueerd. De laagbouw vertegenwoordigt binnen de buurt een karakteristiek woonmilieu met een bijzondere verkaveling en zorgvuldig gedetailleerde straatprofielen. De middenstandswoningen vormen temidden van de laagbouw een bijzonder architectonisch gegeven dat duidelijk herkenbaar is, veranderingen in het architectonische beeld zijn daarom hoogst ongewenst. De dakopbouw op een van de strookjes tussen de Burgemeester Fockstraat en de Burgemeester Eliasstraat is al een buitengewoon hinderlijke verstoring. De gestapelde bouw ter weerszijden van de De Vlughtlaan vormt een opmerkelijke stedenbouwkundige compositie. Het a-symmetrische profiel geeft deze straat een bijzonder karakter dat van evident belang is voor de historische kwaliteit van het Van Eesteren Museum als geheel. De reeks stroken in systeembouw aan de noordzijde biedt een karakteristiek jaren vijftig beeld, terwijl het superblok aan de zuidzijde gekwalificeerd kan worden als een ontwerp dat op een verrassende wijze herinnert aan het werk van Van Eesteren uit de jaren twintig. Wellicht ten overvloede moet in dit verband nog eens op de naamgeving van het beschermd gezicht gewezen worden. Het Van Eesteren Museum vormt een mijlpaal in de geschiedenis van de moderne stedenbouw. De basis voor zijn internationale faam als ontwerper werd gelegd met het prijswinnende ontwerp voor Unter den Linden in 1935, vijf jaar later werd hij voorzitter van de CIAM. Al deze ervaringen kregen tenslotte hun neerslag in het plan voor Tuinstad Slotermeer en daarmee werd ook de basis gelegd voor de ontwikkeling van de naoorlogse woonwijk in Nederland.

Het beschermd gezicht vraagt met name om een zeer zorgvuldig beheer van de openbare ruimte. De oorspronkelijke detaillering is kwetsbaar. In de laagbouwwijk dient het ontstaan van gesloten erfafscheidingen met kracht te worden tegengegaan. De inrichting van de tuinen wordt sterk beïnvloed door de bewoning. Bij de duplexwoningen maken de voortuintjes een onverzorgde indruk. Het verdient aanbeveling om deze halve woningen samen te voegen tot eengezinswoningen. Betaald parkeren zou het beeld van de woonstraten waarschijnlijk aanmerkelijk verbeteren. Ook in het deel van de buurt met hoogbouw is de druk op de openbare ruimte groot. De portieketageflats worden nog altijd zeer intensief bewoond door grote aantallen mensen. Woningverbetering en renovatie hebben over het algemeen met de bijbehorende grove detaillering geen gunstige invloed gehad op het architectonische beeld. Deze schade kan helaas niet op korte termijn hersteld worden. Het zou een interessant experiment zijn om een strook duplexwoningen te verbouwen tot eengezinswoningen en tegelijkertijd het oorspronkelijke beeld te herstellen. Wellicht leidt dit tot een resultaat dat niet alleen esthetisch maar ook sociaal een toekomstperspectief biedt voor het Van Eesteren Museum. In elk geval is het noodzakelijk om voor de bebouwing in het beschermd gezicht een plan op te stellen, uiteraard in overleg met de woningbouwverenigingen. Alleen met hun medewerking kan het streven naar behoud en misschien ook herstel concreet gestalte krijgen. Tot slot verdient het aanbeveling een aantal zorgvuldig geselecteerde bouwwerken tot gemeentelijk monument te verklaren, om zo enige ankerpunten in het stadsbeeld te creëren.

Gemeente Amsterdam
Bureau Monumenten & Archeologie

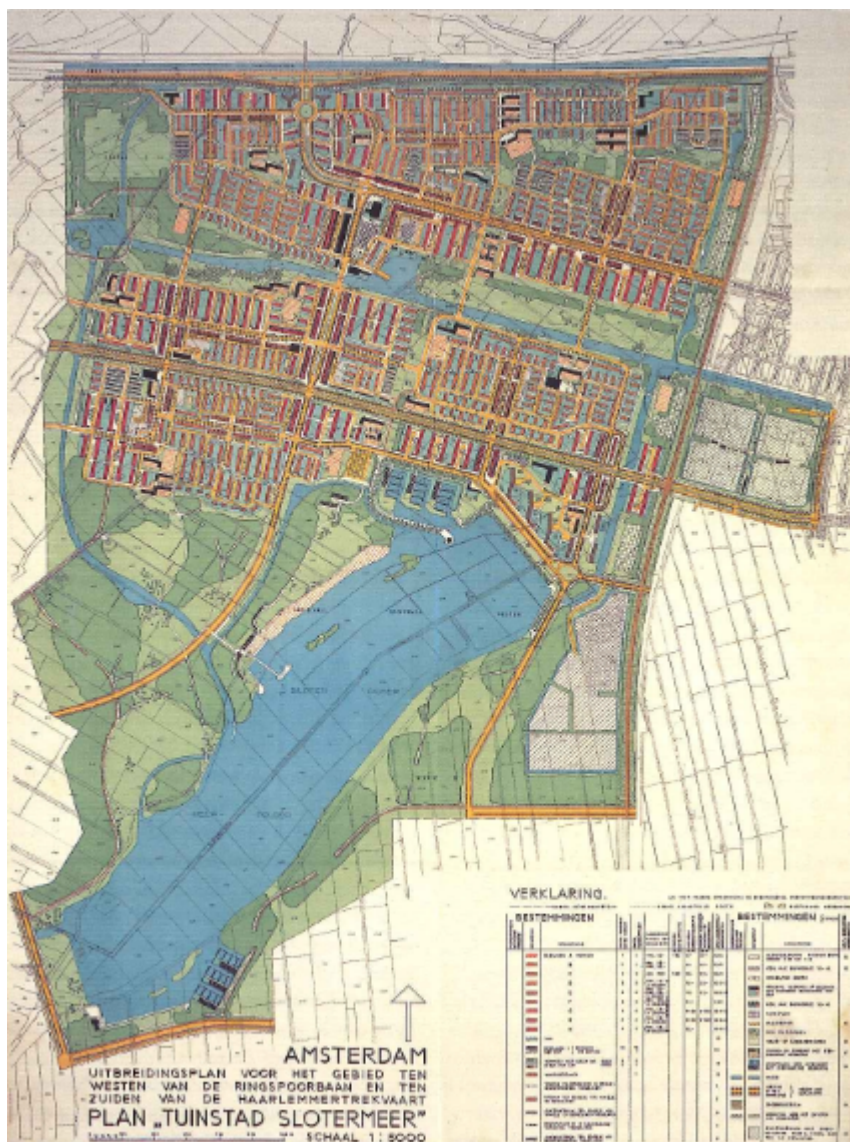

Afbeelding 1 'Voorlopige schets met schematische woningbouwverdeling', Sloterveer, 1936

Afbeelding 2 'Voorlopig schetsplan', Sloterveer, 1937

Gemeente Amsterdam
Bureau Monumenten & Archeologie

Afbeelding 3 'Tuinstad Slotermeer', 1939

Gemeente Amsterdam
 Bureau Monumenten & Archeologie

Afbeelding 4 Gewijzigde plan Slotermeer (Tuinstad-Slotermeer)

Cultuurhistorische verkenning gemeentelijk beschermd stadsgezicht Noordoever Sloterplas opgesteld door Stadsdeel Nieuw-West, 2017

Inleiding

Het gemeentelijk beschermd stadsgezicht Noordoever maakt deel uit van het ontwerp voor het Sloterpark rond de Sloterplas, dat tussen 1939 en 1974 tot stand kwam. De keuze om het park en de plas tot centrum van de Westelijke Tuinsteden te maken, tekent het belang dat de ontwerpers van het Algemeen Uitbreidingsplan van Amsterdam (AUP) hechtten aan groen en recreatie in de moderne stad. In de encenering van de verschillende typen openbare ruimte die op de Noordoever tot een samenhang gebracht zijn, zijn de stedenbouwkundige principes van het Nieuwe Bouwen zoals Van Eesteren en zijn medewerkers die hanteerden, goed zichtbaar. Daarmee is de kop van de Sloterplas een hoogtepunt in de naoorlogse stedenbouw van Amsterdam.

Begrenzing

De begrenzing van het beschermd stadsgezicht Noordoever Sloterplas loopt aan de noordzijde vanaf brug 606, via de noordzijde van de rotonde richting de zuidoosthoek van de meest oostelijk staande flat aan de Burgemeester Hogguerstraat en rond de contouren van de drie flatgebouwen aan de noordzijde met inbegrip van de flats zelf en het openbaar groen ten zuiden daarvan en eindigt langs de Noordzijde op de H.M. Kraaijvangerstraat. De westgrens beslaat vanaf de Noordzijde de H.M. Kraaijvangerstraat rond het Westelijk Bastion en eindigt in het midden van het

recent gegraven kanaal richting Geuzenveld. Al het groen, inclusief het groen rondom de haven en de bomen langs het verlengde van de H.M. Kraaijvangerstraat, valt binnen de begrenzing van het beschermde stadsgezicht. De zuidgrens trekt een rechte lijn vanaf de westelijke inham naar de zuidzijde van het wilgenlaantje. De oostelijke grens loopt door het water ten oosten van het wilgenlaantje en de Burgemeester Cramergracht en eindigt bij de oostelijke grens van brug 606. Belangrijke onderdelen van het beschermd stadsgezicht zijn het Westelijk Bastion (ook wel 'zeskantjes'), de jachthaven (met bijbehorende bastions en groen), de promenade, het straatprofiel met beplanting van de Noordzijde, het (stippen)terras van café Oostoever, de rotonde en de bruggen en het wilgenlaantje.

Ontstaan en ontwikkeling

Een park-systeem voor de Westelijke Tuinsteden

Het beoogde beschermde stadsgezicht maakt deel uit van het uitbreidingsplan 'Tuinstad Slotermeer' dat in 1939 werd vastgesteld door de gemeenteraad. Dit uitbreidingsplan vormde het begin van een nieuw tijdperk in de geschiedenis van de Amsterdamse stedenbouw. Omdat het Grondbedrijf de grond buiten de Ring(spoor)baan voor agrarische prijzen had gekocht, kon de Afdeling Stadsontwikkeling hier een begin maken met de realisering van idealen die ten grondslag hadden gelegen aan het Algemeen Uitbreidingsplan van Amsterdam (AUP) van 1934. Het programma van eisen voor de moderne woonwijk was al enige tijd onderwerp van discussie onder architecten en stedenbouwers. In internationaal verband waren verschillende organisaties actief, zoals de 'International Federation for Housing and Town Planning' en de 'Internationale Congressen voor het Nieuwe Bouwen' (CIAM). Men streefde naar nieuwe verkavelingsvormen, lagere dichtheden, bij voorkeur in laagbouw, en ruime groenvoorzieningen voor de recreatie van de stedeling.

Het negentiende-eeuwse stadspark was een groen eiland in een zee van bebouwing. Al aan het eind van die eeuw werd in grote Amerikaanse steden gestreefd naar onderlinge samenhang tussen verschillende parken, het idee van een 'park systeem'. Deze gedachte bracht gaandeweg een geheel nieuwe kijk op het stedenbouwkundig ontwerp met zich mee, waarbij een meer evenwichtig beeld ontstond tussen het stedelijk groen en de bebouwing. Het AUP laat dit goed zien. De Westelijke Tuinsteden zijn gegroepeerd rond het Sloterpark en de Sloterplas. De Sloterplas en het daarom heen liggende Sloterpark vormt een belangrijk centrum van een netwerk van brede, groene wandelroutes, die vanuit de woonwijken naar dit grote recreatiegebied leiden, met een rijk scala aan ontspanningsmogelijkheden.

De Noordoever vormt een karakteristiek, vrijwel ongeschonden onderdeel van het Algemeen Uitbreidingsplan. De Afdeling Stadsontwikkeling heeft in de loop van de jaren dertig gaandeweg een visie ontwikkeld op dit knooppunt van wandelroutes in Amsterdam West. Zo vormt de Noordoever een gaaf bewaard ensemble van recreatieve voorzieningen uit de jaren dertig. Het ruime profiel van de verlengde Jan Evertsenstraat is essentieel als entree tot het gebied, net als de rotonde, die het karakter van de groene wandel(fiets)route nog eens beklemtoont. De wandeling langs de Burgemeester Vening Meineszlaan, het Arthur Meerwaldtpad, de Burgemeester Eliasstraat en de Frans Bastiaansestraat / H.M. Kraaijvangerstraat komt uit op de Noordoever. Zo konden bewoners van Bos en Lommer en Landlust via een opeenvolging van groene stedelijke

ruimtes naar de Sloterplas lopen, om daar van het uitzicht te genieten, en vervolgens langs het wandelpad op de oostelijke oever van de Burgemeester Cramergracht terugwandelen.

Ontwerp Sloterpark

Voor de aanleg van de Sloterplas is de Slotermeerpolder gebruikt, die op haar beurt weer het gevolg was van de drooglegging van de Slootermeer of Sloterdijkermeerpolder tussen 1642 en 1644. De plas volgt min of meer de contouren van de vroegere polder. De afwijkingen van de contour zijn te verklaren uit ontwerpoverwegingen. In het AUP van 1934 is de ligging en vorm van het park en de plas al aangegeven, maar de verdere uitwerking vond grotendeels plaats in de Uitbreidingsplannen voor de Tuinstad Slotermeer. Hiervan zijn diverse studies en kaarten bewaard gebleven. Op de "Voorlopige schets met schematische woningverdeling" van Slotermeer uit 1936 heeft men de jachthaven ingetekend, met een pier om de golfslag te breken. Ook het strandbad is al verder uitgewerkt in een zonering die is aangeduid met "speelweide" en "strand". In het "Voorlopig Schetsplan" voor Slotermeer (1937) verschijnt voor het eerst de rotonde op de kaart. Ook aan de beplanting is dan al meer aandacht besteed. Pas in het Uitbreidingsplan van 1939, het zogenaamde "Plan voor Meerwijck", wordt de hele Sloterplas in het plan voor Slotermeer weergegeven en zijn meer details uitgewerkt.

Er is een duidelijk onderscheid gemaakt tussen een stedelijk karakter voor de noordelijke- en zuidelijke kop van de plas en de meer landschappelijk karakteristiek van de oost- en westzijde. Dit principe komt in de latere plannen terug. De noordelijke oever werd gezien als de plaats waar de meeste bezoekers uit de binnenstad het Sloterpark zouden bereiken. De noordzijde zou daarom ingericht moeten worden om grote aantallen bezoekers uit alle delen van de stad op te vangen. In dit gedeelte zijn ook de meest gebruik intensieve voorzieningen (strandbad, paviljoen, jachthaven) opgenomen. De zuidzijde zou veel rustiger worden. Hiermee is bewust gekozen voor een tweepoligheid: veel bezoekers en intensief gebruik aan de noordzijde en min of meer het tegenovergestelde aan de zuidzijde.¹ In het Plan Tuinstad Slotermeer (1952) is te zien dat de plannen voor het park en plas verder uitgewerkt zijn. De gracht tussen Slotermeer en Geuzenveld die in eerdere plannen een bochtig verloop kende, loopt nu kaarsrecht als scherpe grens tussen het park en Sportpark Ookmeer.

Voor de beleving van het park werden een aantal 'trucs' toegepast. Zo lijkt de plas een meanderende rivier voor wie aan de west- of oostoever staat. Die indruk is ontstaan omdat de koppen door hun vorm deels verdwijnen door de vernauwingen die door eilanden langs de flanken of door bijvoorbeeld het watersporteiland zijn gecreëerd. Vanaf de koppen kan men het verst kijken, maar de plas is nergens geheel te overzien. Door middel van de beplanting en het reliëf moest het park bij een wandeling steeds wisselende aspecten en belevenissen bieden. Bovendien geeft de beplanting vorm aan de zichtlijnen die verbinding leggen tussen de tegenover elkaar liggende oevers. Het park moest vooral toegankelijk zijn voor voetgangers. Veel aandacht voor fietspaden was er in vergelijking met het Amsterdamse Bos niet. Met de auto was alleen het strandbad aan de noordwestzijde bereiken.

De verschillende delen rond de plas vertonen een grote diversiteit aan ontwerpbenaderingen. Voor de ontwerpen was in hoofdzaak de ontwerpfdeling van de afdeling Groenvoorzieningen verantwoordelijk. J.H van der Meeren ontwierp de oostzijde die als buurtpark moest fungeren, H.

---

¹ Buro Boventerritoriaal Groenvoorzieningen 1989, 10

Barkhof maakte een ontwerp voor de westzijde. Voor het ontwerp van bijzondere onderdelen werden externe ontwerpers uitgenodigd. H. Warnau werkte voor het ontwerp van het Strandbad samen met B. Merkelbach en P. Elling, en Wim Boer maakte vermoedelijk het ontwerp voor de Noordoever. Later zou ook Egbert Mos, ontwerper bij de gemeente, het kinderbadje als onderdeel van de zogenoemde zeskantjes ontwerpen. Terwijl de oostzijde een strakke, rechtlijnige opzet kent, is het ontwerp voor de westzijde meer geïnspireerd door de aanleg van het Amsterdamse Bos. Wat beide plannen gemeen hebben is de schakeling van open ruimtes; een afwisseling van beplanting met open speelweides en het gebruik van zichtlijnen om verbindingen met de overzijde van de plas te maken. In de vormgeving van het stedelijk karakter van de noord- en zuidoever kreeg hoogbouw een belangrijke rol als beëindiging van de zichtlijnen over het water.

De Sloterpas is tussen 1948 en 1956 gegraven. Deze was oorspronkelijk alleen als recreatieplas bedoeld, maar werd uiteindelijk ook benut voor de zandwinning voor de aanleg van de Westelijke Tuinsteden. De bovenlaag van klei en veen werd benut als teelaarde, onder andere voor het Sloterpark. De plas werd uitgegraven tot een diepte van 4,5 meter. Deze diepte is terug gebracht tot ongeveer 3,8 meter door puin- en sloopmateriaal in de plas te storten. De golfslag die mede door de grote diepte wordt veroorzaakt, had gevolgen voor de vormgeving van de promenade langs de noordoever.

De Noordoever als eindpunt van een 'groene stadsstraat' naar de Sloterpas

Omdat de Noordoever het dichtst bij de binnenstad ligt, werd deze als meeste stedelijke zijde van het Sloterpark beschouwd. In de eerste plannen voor de Tuinstad Slotermeer kreeg het verlengde van de Jan Evertsenstraat een royaal profiel en is deze iets van de oever af gelegd. Daardoor is de Noordoever (Noordzijde) een ware wandelboulevard geworden, die ook de haven en het strandbad ontsluit. Ook de strakke, meer gestileerde oeverlijnen van de Sloterpas verschijnen hier op het kaartbeeld van het Uitbreidingsplan Slotermeer uit 1939. De doorgetrokken Jan Evertsenstraat werd gezien als een 'parkway' voor recreatief verkeer, in tegenstelling tot de doorgetrokken Jan van Galenstraat die was voorzien als een echte hoofdverkeersader. De jachthaven aan de Noordoever en het zwembad direct ten zuiden daarvan werden beschouwd als essentiële voorzieningen voor de massarecreatie. Een belangrijke bron van inspiratie was de wandelboulevard langs de Maschsee in Hannover. Ook deze is gunstig gelegen nabij het centrum van de stad en wordt ook nu nog intensief gebruikt.

Ontwerp Noordoever

Onbekend is wie de ontwerper van de Noordoever is geweest. Wim Boer wordt vaak genoemd omdat hij als supervisor en ontwerper van de openbare ruimte was betrokken bij het ontwerp van Tuinstad Slotermeer. Bovendien is in de opzet ook zijn ontwerpbenadering herkenbaar. De eerste tekeningen (1929-1931) van de Noordoever waren nog van de afdeling Stadsontwikkeling. Deze laten zien dat het aanvankelijk de bedoeling was om de doorgetrokken Jan Evertsenstraat direct langs het water te leggen. Ook kaart A van het Algemeen Uitbreidingsplan geeft een dergelijke oplossing weer, hoewel er een smal wit streepje is getekend tussen de weg en het water, dat mogelijk duidt op wandelgelegenheid. Op een schematisch plan voor Tuinstad Slotermeer uit 1932 is de weg wel duidelijk teruggelegd van de oever van de plas. De Jan Evertsenstraat heeft dan echter nog het oorspronkelijke tracé, dat met een bocht in noordelijke richting aansluit op Burgemeester Rendorpstraat en de Burgemeester Röellstraat. De haven voor de watersport ontbreekt. Vier jaar later is de haven ingetekend, met een pier om de golfslag te breken, en het

aangrenzende strandbad. Het tracé van de doorgetrokken Jan Evertsenstraat heeft een andere functie gekregen. De bocht in noordelijke richting is verdwenen, zodat de straat niet meer aansluit op een route voor doorgaand verkeer. In 1937 verschijnt de rotonde op de kaart, waar de Jan Evertsenstraat, Oostoever en Noordzijde elkaar treffen. Ook aan de beplanting is aandacht besteed. Pas in 1939 zijn alle details geheel uitgewerkt. De verlengde Jan Evertsenstraat heeft een royaal profiel gekregen, dat ten westen van de rotonde nog breder wordt. De entree tot het strandbad is na 1974 gewijzigd (en valt buiten het beoogde beschermd gezicht).

Uitwerking en beschrijving van belangrijke onderdelen

De Noordoever met de jachthaven geeft nog een goed beeld van het ontwerp uit 1939. Alleen de beplanting van de wandelroute langs de plas is bij de uitvoering gewijzigd. Oorspronkelijk lag het in de bedoeling om direct langs het water een laan aan te planten, net als langs de 'Nordufer' van de Maschsee. Waarschijnlijk heeft men hier om praktische redenen vanaf gezien, waarbij bezonning mogelijk een belangrijk argument is geweest. Tussen het rijgedeelte en het water werd een gazon gelegd en een met bomen beplante verharde strook met bankjes. De dubbele rij bomen ten noorden van de rijbaan, aan weerszijden van het fietspad, bestaat uit de *Ulmus hollandica* 'Bea Schwartz' die genoemd is naar de ontdekker van de oorzaak van de iepenziekte. Ten zuiden van de Noordzijde staan vier rijen iepen in een grasstrook dat later in de plaats kwam van de verharding. Deze bomenrijen geven tegenwicht aan de immense ruimte van de Sloterplas en plaatsen het zicht op het water tevens in een bijzonder perspectief. In het straatprofiel werd eind 20ste eeuw een voetpad langs de zuidelijke fietsbaan gelegd. De monumentale laan doet denken aan de kaarsrechte wegen langs dijken in het polderlandschap.

De brede boulevard langs het water was aanvankelijk betegeld met 30x30 cm tegels en bezet met rechthoekige velden van rode bakstenen rond de bankjes die langs de noordzijde stonden opgesteld. Grote vierkante vlakken van gelijksoortig materiaal lagen in het verlengde van de trappen van drie treden die vanaf de groenstrook naar de promenade leiden. Om de overgang naar de boulevard vanaf het bolwerk en vanaf het terras Oostoever visueel te benadrukken, zijn er op een aantal plekken massieve blokken geplaatst aan de zijkant van de trappen. Deze toepassing is op meerdere plekken in het park te vinden waar een duidelijk overgang tussen verschillende stedelijke ruimtes aanwezig is. Niet geheel toevallig zijn dezelfde blokken terug te vinden in het ontwerp van de Maschsee in Hannover. De hoge walmuren van 3,10 meter hoog die zo kenmerkend zijn voor de Noordoever waren kostbaar, maar zij waren ook nodig om de te verwachten golfslag op te vangen die bij de heersende zuidwesten wind op de diepe plas zou kunnen ontstaan. De rondingen in het verloop van de kademuur en de robuuste vormgeving geven de kade een monumentale allure mee. De boulevard biedt een prachtig panorama. Op deze plek is de grootte van het meer bijna in zijn volle omvang waarneembaar.

Het stedelijk karakter van de Noordoever wordt op een hoger schaalniveau nog eens sterk geaccentueerd door de drie hoge galerijflats van P. Zanstra uit 1965 die over het water gezien een stedelijke wand vormen. Men heeft hiervoor diverse compositiestudies gemaakt, waarschijnlijk omdat de ontwerpers op zoek waren naar een bouwmassa die aan de ene kant opgewassen was tegen de schaal van de Sloterplas, maar toch voldoende open was en vrij in de ruimte stond, hetgeen een belangrijke ideaal was van het Nieuwe Bouwen. Mogelijk was daarbij de 'Nordufer' van de Maschsee opnieuw een belangrijke inspiratiebron, want in Hannover vormt het raadhuis uit 1913 een sterk stedenbouwkundig accent op de achtergrond. De hoogbouwflats, als lamellen ten opzichte van elkaar geplaatst, vormen vanuit bepaalde perspectieven een gesloten wand en

fungeren als tegenhanger van het open ensemble Torenwijck aan de "landelijke" zijde. De strakke skyline die door de flat is ontstaan, wordt enigszins vertroebeld door hoogbouw die in Bos en Lommer is gerealiseerd. De richting van de flatgebouwen zou verwijzen naar de oorspronkelijke strokenvormige verkaveling van het polderlandschap. Het maaiveld rondom de flats ligt iets lager dan de rest van de Noordoever. Hoogteverschillen worden opgevangen door witte, betonnen keermuurtjes. Aan de schaduwzijde liggen, min of meer uit het zicht, collectieve parkeerterreinen. Aan de zuidzijde, in het zicht van de balkons en in de zon lagen oorspronkelijk drie speelplaatsen van Aldo van Eijk. Hoewel de speelplaatsen verdwenen zijn, zijn deze deels nog in het de bestrating van de openbare ruimte te herkennen.

Aan de noordwestkant zorgt de draaiing van het oostelijk bolwerk ten opzichte van de promenade voor een wigvormig perceel waarvan de vorm door beplanting werd benadrukt. Dit perceel was bedoeld voor stedelijk vermaak in de vorm van een café-restaurant, een muziektent en kiosken. Deze voorzieningen zijn echter nooit gerealiseerd. De wig komt voort uit de stelling van Van Eesteren dat de confrontatie van richtingen in een gebied moeten benut en zichtbaar worden gemaakt in het ontwerp. De ombuiging van de kop van de plas die afwijkt van de oorspronkelijke contour van de polder wordt zo zichtbaar gemaakt. Hans Warnau heeft een dergelijke verdraaiing ook toegepast in de oorspronkelijke tuin van het Stedelijk Museum, dat in het verlengde lag van Van Eesterens ontwerp voor het Museumplein. In het plan voor Sloterpolder uit 1939 was op deze plek ook een paviljoen geprojecteerd, die nu, 68 jaar later, alsnog gerealiseerd gaat in worden in de vorm van het Van Eesterenmuseum.

Het meest westelijk onderdeel van de Noordoever is een bastion dat ook bekend staat als "de zeskantjes", dat oorspronkelijk deel uitmaakte van het Strandbad. Het oorspronkelijk volledig zeshoekige bastion met (kade)muren van basalt werd in 1956 aangelegd. Het was bedoeld als een majestueus hooggelegen terras waarop een café-restaurant had moeten verrijzen. Na geruime tijd als open ligweide te hebben gefunctioneerd, werd op het verharde voetpad langs de randen begin jaren zeventig een bomenlaan aangeplant, enkele jaren later gevolgd door het fysiek openbreken van de zeshoek aan de landzijde ten gunste van de aanleg van twee in elkaar grijpende zeshoekige kinderbadjes, waarvan de grondvorm nog aanwezig is. Deze waren ontworpen door Egbert Mos. Ze zijn nu in gebruik als moestuin en vijver. In 1956 ontstond ook het publieke strandje, eerder 'de Varkensbaai' genoemd, ten noordoosten van het bastion. In 2016 is het strand uitgebreid en in 2017 wordt het stadsstrand heropend met bekendmaking van de nieuwe naam. Een andere recente wijziging is het dempen van de smalle sloot aan de noordzijde van het bastion en het rooien van de bomen daarlangs. Daarvoor in de plaats is een bredere watergang aan de zuidzijde van het bastion gegraven. Het bastion is daardoor fysiek losgeknipt van het terrein van het voormalige strandbad/ Sloterpolderbad. Aan de zuidwestzijde van het bastion is een ruim 65 meter lange en 7,5 meter brede houten steiger geplaatst. Ook heeft café-restaurant Hotel Buiten met zijn horecafunctie een flinke ontwikkeling doorgemaakt.

De robuuste *bolwerken* aan weerszijden van de haven zijn in hun vormgeving duidelijk geïnspireerd op de bolwerken aan de Maschsee. De opzet van de *jachthaven* zou ontleend zijn aan de historische haven van Hoorn. Deze kent eveneens twee pieren die de haven beschermen tegen golfslag. De pieren zijn vormgegeven als drie meter hoge kades van rode baksteen. Op zijn reizen mogelijk gemaakt door het winnen van de Prix de Rome in 1921, heeft Van Eesteren schetsen hiervan gemaakt. De haven wordt geheel omgeven door een omlijsting van drie rijen iepen (populieren aan de westzijde). De uiteinden van de pieren worden in de volksmond vaak bastions genoemd. Bij het westelijke bastion is er sprake van een orthogonale beplanting die de

beëindiging vormt van een monumentale laan over de pier naar het bastion toe. Op luchtfoto's uit de jaren tachtig lijkt het maaiveld gemaakt van een halfverharding. Ook zijn er ontwerpen voor een horecavoorziening bewaard gebleven. Het oostelijke bastion heeft een iets verdiepte, meer intieme, welhaast tuinachtige sfeer in vergelijking tot het meer open westelijke bastion. Op het uitbreidingsplan van 1952 is het oostelijk bastion nog beperkt tot een rondvormig eilandje dat door een brug met het westelijk bastion is verbonden. Op een maquette uit 1942 is die brug ook te zien als verbinding tussen beide bastions.

Op de kruising van de Jan Evertsenstraat, Noordzijde en Oostoever bevindt zich het terras Oostoever dat twee niveaus bezat. Dit werd ook wel het Schip van Slebos genoemd, naar Dick Slebos, indertijd ontwerper bij de Dienst Publieke Werken. Later zou het (bovenste) terras overbouwd worden en ingericht worden als café. Oorspronkelijk zou het de basis vormen van een uitkijktoren, waarvoor Slebos verschillende ontwerpen maakte. Hoewel de uitkijktoren nooit is gebouwd, is het paviljoen op dit moment het meest beeldbepalende element aan de plas. Het dubbele terras waarvan het onderste veld is bekleed met een patroon van witte stippen op een zwarte ondergrond, vormt een eenheid met de brug en het wilgenlaantje ten zuiden daarvan. Op het stippenterras staan de (3) markante drieling-lichtmasten. Het voormalige café wordt getransformeerd tot een café-restaurant. De oorspronkelijke doorgang die er was (de openbare ruimte liep onder het paviljoen door waardoor je vanaf het trottoir bij de rotonde naar het stippenterras kon doorlopen) wordt afgesloten met glazen wanden.

De gemeente Amsterdam heeft in 2016 onderhoud uitgevoerd: hierbij is het terras Oostoever inclusief de boulevard, opgeknapt. De betonnen rand werd (wit) geschilderd en de bestrating van het stippenterras werd (aan de randen door een meer donkere tegel) vervangen/ opgeschoond. Ook werden de drie lichtmasten geschilderd.

Het *wilgenlaantje* ten zuiden van het café zou volgens geruchten de favoriete plek in het park zijn geweest van Van Eesteren, omdat dit hem deed denken aan de Alblasserwaard waar hij opgroeide. In het ontwerp uit 1939 is het laantje al ingetekend. Het wilgenlaantje moet het stedelijk karakter van de noordoever ondersteunen. De plek waar het wilgenlaantje zich bevindt was ten eerste bedoeld als aanlegplaats voor boten, als ontmoetingspunt met gelegenheid tot zwemmen en zonnebaden en als plek voor vissers. Ten tweede was het wilgenlaantje bedoeld als promenade. De ondergrond was daarom oorspronkelijk verhard. Het rozenperk liep aanvankelijk door tot aan het voetpad. De kade waarop de Wilgenlaan zich bevindt is uit drie terugspringende trappen opgebouwd. Vanaf de straatkant bestaat het eerste niveau (het hoogst liggende) uit een gazon. Een trap lager ligt het Wilgenlaantje. Het laagste gedeelte functioneert als aanlegsteiger. Via trappen aan weerszijden van de kade wordt de bezoeker langs de verschillende niveaus geleid. In het oorspronkelijk ontwerp was de ondergrond verhard. De boomspiegels van de knotwilgen waren vierkant. Het was de bedoeling dat de bezoekers tussen de wilgen door konden flaneren of uitrusten op de bankjes terwijl ze toekeken hoe andere bezoekers op de lager gelegen steiger aan het zwemmen waren. Rond het jaar 2000 is de bomenrij aan de straatkant verwijderd waardoor er een ruim gazon is ontstaan. Een strook van rozenstruiken is aangebracht aan de kant van het wilgenlaantje. Bij de renovatie van het wilgenlaantje in 2016 is de tegelbestrating vervangen door halfverharding.

De *rotonde* op de driesprong van de Jan Evertsenstraat, Noordzijde en Oostoever is één van de oudste rotondes in Amsterdam. In de eerste planschetsen zou de Jan Evertsenstraat vanuit de

oude stad in een vloeiende lijn noordwaarts langs de Sloterplas (Noordzijde) lopen. In het Uitbreidingsplan Slootermeer van 1939 verschijnt de rotonde voor het eerst op de plankaarten. Het verbeeldt op treffende wijze een centraal ontwerpthema in de uitleg van de Westelijke Tuinsteden, namelijk "beweging". Naast een verkeerskundige oplossing heeft de rotonde ook duidelijk een functie binnen de stedenbouwkundige compositie van de Noordoever. De verdraaiing van de verkavelingsrichtingen (Slotermeer enerzijds en Slotervaart anderzijds) wordt hiermee opgevangen. De rotonde markeert zo de entree van het Sloterplasgebied en vormt het scharnierpunt tussen de Sloterplas en de oude stad en is daarmee het "venster" op de ruimte van de plas. Midden op de rotonde staat een groep Zilveresdoorns die aansluit op de laanbeplanting aan de straat Oostoever.

De vormentaal van het Paviljoen Oostoever heeft Dick Slebos doorgetrokken naar de *kademuren en bruggen 606 en 607*, inclusief het voetgangersbruggetje (nr. 632 en 633), ontworpen in 1955-'56, aan weerszijden van de rotonde. Dit is geheel in lijn met de ontwerptraditie van de Dienst Publieke Werken, waarin de brugontwerpen van Piet Kramer voor de oorlog de aanzet waren. De bruggen voeren respectievelijk naar de Jan Evertsenstraat en de Oostoever over de Burgemeester Cramergracht. Ook hier is aan de materialisatie grote zorg besteed. De landhoofden van de twee bruggen en de verbindende walmuur zijn (net als de sokkel van paviljoen Oostoever) uitgevoerd in zwarte basaltblokken. De bruggen en de walmuur worden afgedekt door betonnen dekplaten die de witte lijnen van het paviljoen, voormalig café Oostoever, doortrekken.

Huidig ruimtelijk karakter

Na voltooiing kwam de Noordoever in een spiraal van verwaarlozing terecht. De verwachting dat de Noordoever een stedelijk karakter zou krijgen door een grote toeloop van bezoekers naar het nieuwe recreatiegebied werd niet ingelost. Inmiddels is het algeheel herstel, dat door stadsdeel Nieuw West werd ingezet en waartoe de renovatie van de promenade, een reconstructie van het terras en het wilgenlaantje behoorden, helemaal uitgevoerd. Aan de renovatie en uitbreiding van het nieuwe café-restaurant Oostoever wordt de laatste hand gelegd en op de wigvormige overgang tussen de promenade en de bolwerken is de bouw van het nieuwe paviljoen van het Van Eesterenmuseum begonnen.

De wijzigingen in het gerealiseerde ontwerp van de Noordoever zijn nooit ten koste gegaan van het ruimtelijk karakter van de Noordoever als geheel. Dat bestaat uit een opeenvolging van een compositie van rotonde, bruggen en wilgenlaantje, het paviljoen met terras, de promenade en de laanbeplanting van de Noordzijde en de bolwerken. De Noordoever laat een wisseling van ruimtelijke ervaringen zien:

- De rotonde die als scharnierpunt tussen oude en nieuwe stad een venster op de Sloterplas vormt;
- De wandelpromenade opent een panorama op de plas, terwijl de rijen boombeplanting vanaf de Noordzijde voor een coulisse zorgen, waardoor een intrigerend beeld ontstaat van wat zich op het water afspeelt;
- Het paviljoen, voormalig café Oostoever, dat door zijn krachtige belijning ondanks de geringe hoogte van ver zichtbaar is;
- Het als een intieme ruimte ontworpen wilgenlaantje dat de bezoeker dicht bij het water brengt;

- De omsloten en van veel groen voorziene jachthaven die door robuust ontworpen bolwerken wordt ingesloten;
- Vanaf het water en vanaf verschillende zijden van de Sloterplas roept de Noordoever in samenhang met de drie hoogbouwflats aan de Burgemeester Hogguerstraat een grootstedelijke allure op en geeft zo vorm aan de beëindiging van een belangrijk zichtlijn over de Sloterplas.

Nadere typering van te beschermen waarden

- Samenhang tussen bebouwing, groen en inrichting openbare ruimte zoals dat tot uitdrukking komt in het profiel van de straat en de rotonde;
- De opeenvolging van wisselende, ruimtelijke ervaringen die start bij de rotonde en het kunstwerk van bruggen, het wilgenlaantje en het paviljoen en via de wandelpromenade eindigt bij het Westelijke Bastion;
- De architectonische uitwerking van het paviljoen (vm. café Oostoever) met terras, het wilgenlaantje de bruggen, de kadewand van de promenade en de bolwerken;
- De aanleg en beplanting van de Noordzijde, het wilgenlaantje, de haven en de verschillende bolwerken;
- De manier waarop in de samenhang tussen Noordoever en de bebouwing met hoogbouwflats de beëindiging is vormgegeven van de zichtlijnen vanaf de verschillende zijden van de Sloterplas, vooral van die vanaf de zuidwestoever.

Bronnen

- Pieterjan van Agtmaal, *Cultuurhistorische Verkenning Sloterplas en Sloterpark, Concept Bestemmingsplan Sloterplas, gemeente Amsterdam, 2016*
- Alexander Garvin, *Public Parks. The Key to Livable Communities*, New York-London 2011
- *Gemeentebld 1939 afd. 1, 'Uitbreidingsplan-Slotermeer'*, p 1149-1176
- *Hannovers Maschsee. Zu seiner Eröffnung am 21 Mai 1936*, Hannover 1936
- Werner Hegemann, *Ein Parkbuch. Zur Wanderausstellung von Bildern und Plänen amerikanischer Parkanlagen*, Berlin 1911
- Fenny Ramp, *'Ten gerieve des volks'- Een onderzoek naar de ontstaansgeschiedenis van een uniek volkspark: het Sloterpark*, ongepubl. Masters scriptie Universiteit van Amsterdam, 2016
- Vincent van Rossem, *Het Algemeen Uitbreidingsplan van Amsterdam. Geschiedenis en ontwerp*, Rotterdam 1993
- Vincent van Rossem, Jeroen Schilt, Jos Smit (red), *Jaarboek Cuypergenootschap 2001. 'De organische woonwijk in open bebouwing'. IJkpunt Slotermeer*, Rotterdam 2002